

EKOLOŠKA SVIJEST MLADIH¹: između održivog razvoja i tehnocentrizma.

Antun Šundalić
Ekonomski fakultet u Osijeku
Željko Pavić
Osijek

e-mail: antun.sundalic@os.t-com.hr
e-mail: zpavic@xnet.hr

Sažetak

Ovaj je rad utemeljen na rezultatima empirijskog istraživanja provedenog pomoću metode skupnog anketiranja na prigodnom uzorku (N=276) studenata četiri fakulteta Sveučilišta u Osijeku. Osnovni cilj istraživanja bio je utvrđivanje strukture stavova mladih ispitanika o održanju zdravog okoliša i opstanku civilizacije u kontekstu ekološke krize. Kako bi se utvrdilo postoji li kod ispitanika tehnocentrički odnos prema krizi okoliša i civilizacijskoj krizi ili je taj odnos usmjeren više k održivom razvoju i sociokulturnoj uvjetovanosti i jedne i druge krize postavljene su četiri hipoteze. Njihova provjera pomoću statističke analize ukazala je na relativnu rijetku zastupljenost tehnocentričke orijentacije, odnosno na veću prisutnost orijentacije na održivi razvoj. Istraživanje je pokazalo i da su ispitanici kod kojih je orijentacija na održivi razvoj prisutna u dobroj mjeri svjesni i njezine multidimenzionalnosti tj. povezanosti sociokulturnih i prirodnih sastavnica održivog razvoja, kao i da Slavonija i Baranja u svijesti njenih mladih ljudi nije izgubila obilježje regije čiji su svakodnevnica i gospodarski razvoj povezani sa selom, prirodom i poljoprivredom.

Ključne riječi: ekološka kriza, ekološki stavovi, održivi razvoj, Slavonija i Baranja, tehnocentrizam

I. TEORIJSKI PRISTUP

Suvremeni je svijet, uz sva nagađanja o dobrim i lošim stranama globalizacije, emancipirao ekološku svijest kao svugdje potrebnu orijentaciju. Svijet kao tehnološka i ekološka cjelina, premda opterećen tržišnim imperativom profita i stalnog gospodarskog rasta, spoznao je neodgodivost usporavanja trošenja prirode i neminovnost neplaniranih i nepoznatih loših učinaka dosadašnje orijentacije. Opominjuća je stvarnost ipak različito prihvaćena – jedni strahuju za budućnost, drugi i dalje sve svode na sadašnjost. Otpočela je, poslužimo se Rifkinovim riječima, borba novog i starog prosvjetiteljstva. *Novo prosvjetiteljstvo* obilježavaju "uključenost, obnovljivost, integracija i interdisciplinarnost"; *staro prosvjetiteljstvo* i dalje podržava "odvojenost, eksproprijaciju, raščlambu i redukciju". Ovu razliku Rifkin prikazuje kao dvije orijentacije – "europski san" i "američki san" – koje obilježavaju današnji svijet. Europskoj je orijentaciji Rifkin dao prednost za budućnost, jer ona njeguje *novi*

¹ Članak je napisan u sklopu rada na projektu "Posttranzicijski identitet ruralnog prostora Slavonije i Baranje" (broj 010-0792389-1365).

senzibilitet prema održivom razvoju, prihvaćanje rizika zamjenjuje izbjegavanjem rizičnih situacija, zastupa načelo opreznosti kada je riječ o znanstvenim i tehnološkim inovacijama, okolišu pristupa s pozicije globalne važnosti. Sve to u "američkom snu" Rifkin ne nalazi. (Rifkin, 2006:393-411)

Težinu sučeljavanja starog i novog prosvjetiteljstva, američkog i europskog sna osobito osjećaju post-socijalističke zemlje, društva u početnom stadiju razvoja kapitalizma koja nemaju u ovoj priči vlastite prošlosti, jer nemaju iskustva na greškama i neželjenim posljedicama tržišnih sloboda.

Početno je u tranzicijskim društvima sintagma "gospodarski rast" bila prepoznata kao jedina ulaznica u svijet razvijenih, dakako i bogatih. Godišnja izvješća aktualnih vlada preferirala su naglašavati ostvareni gospodarski rast i napore oko njegova mogućeg povećanja u narednom razdoblju, dok su se druge teme prepoznavale kao ovisne o njegovom ostvarenju i dobivale su sekundarni značaj. Kako tranzicija odmiče, postupno je ova "prvobitno akumulacijska orijentacija" dopunjavana i obogaćivana ne samo zahtjevima i temama moderne već i post-moderne.

Projekt oblikovanja *novog kulturnog konteksta* postao je ozbiljna socijalizacijska zadaća svim tranzicijskim društvima, a njegov se sadržaj nije iscrpljivao u gospodarskom rastu, već je obogaćivan među inim i problematikom poput održivog razvoja, ekološke svijesti, bioetike i slično. Nove su teme postale važnim ne samo kao dodatna karta za ulaz u svijet razvijenih, već i kao jamstvo vlastite budućnosti. "Misliti u planovima", "težiti sigurnosti", "računati s postojećim" – to su središnji pojmovi post-historije, tvrdi Haan, i na njima se gradi etos postojanosti (Haan, 1995:289). Ovi su pojmovi postali nezaobilazni i u novim demokracijama kojima je tek graditi kulturni kontekst koji će razvijati ekološku svijest. Jer kada se raspravlja o održivom (postojanom) razvoju i ekološkoj krizi, uočljivo je da je ekološka svijest određena kulturnim kontekstom. Njime su određene također i slike, projekcije želja, navika i predrasuda koje u njemu prevladavaju. (Haan, 1995:297)

Prošlost je ono što djeluje opominjuće, budućnost joj se mora suprotstaviti. Otuda se orijentacija na održivost pretpostavlja kao "sposobnost za budućnost", reći će Altner. *Antropocentrizam* ne odgovara smislu održivosti. Njegove su vrijednosti zanemarivale značaj ograničenosti prirodnih rezervi i ekološkog balansa, tehnički su napredak podređivale gospodarskim i materijalnim ciljevima, nisu uvažavale interese nerazvijenih kao niti interese nijeme prirode. *Održivost*, kao nova orijentacija, vodi računa o štedljivom trošenju prirodnih resursa, o neditiranju u ekološke balanse. Tehnički se napredak propituje glede posljedica na okoliš, današnji i budući svijet. Postavlja se kao prioritet odgovoran angažman čovjeka u korist prirode. (Altner, 1996:295,301)

Sociokulturni pristup koji je dominirao u tumačenju odnosa čovjek – priroda, polazio je od shvaćanja prirode kao pretpostavke ljudskog razvoja koji se potvrđivao u tehnokratskoj orijentaciji na "tehničku idilu". Taj se pristup danas pokazuje kao "konfliktno stanje", tj. socijalno/civilizacijski prouzročena ekološka kriza. (Cifrić, 2002:35-36)

Novi kulturni kontekst gleda na antropocentrizam (kulturocentrizam) kao na preživjeli koncept koji treba zamijeniti konceptom održivosti na svim razinama društvenog života, u svim društvima. Onda kada se to ne događa i tamo gdje se ne događa rađaju se krize – ekološka kriza, kriza morala, kriza kulture, kriza čovječanstva napose.

Orijentacija na održivi razvoj (*sustainable development*) polazi od potreba sadašnjosti i njihova usklađivanja s potrebama budućnosti. Ona se jednako tiče prirode i čovjeka, pa otuda postavlja ekološka i socijalna pravila, ističe I. Cifrić. *Ekološka pravila korištenja resursa* traže: podnošljivu gustoću stanovništva, podnošljivo imisijsko opterećenje, regenerativnost potrošenih obnovljivih resursa, minimalnu potrošnju neobnovljivih resursa, okolišu podnošljive inovacije. *Socijalna pravila raspodjele* tiču se ekonomske politike koja se mora bazirati na principu pravednosti, dostupnosti (jeftinoće) i općih interesa. Treba se jamčiti jednako pravo na dostupnost korištenja resursa kako industrijski razvijenim i nerazvijenim zemljama, tako i sadašnjim i budućim generacijama (Cifrić, 2002:52-53). Jasnoća socijalnih i ekoloških pravila danas je neupitna, posebice kada su poznate i prisutne loše posljedice njihova nepridržavanja. No, sudionici smo svijeta globalne nepravde i neujednačenosti kriterija² kada je u pitanju poštivanje dostojanstva čovjeka kao i poštivanje prirode.

U europskom kulturnom kontekstu kršćansko je nasljeđe aplikativno glede ove problematike. Znakovito je upozorenje pape Pavla VI. o odnosu prema budućim generacijama koje imaju pravo na prirodna dobra koja koriste sadašnje generacije (Pavao VI., 1991:čl.17). Na odgovoran odnos prema prirodi u gospodarskom djelovanju kao programiranom razvoju koji će pratiti ritam prirode, ukazuje Ivan Pavao II. Posvemašno gospodarenje, tvrdi, vodi računa o obnovljivim i neobnovljivim prirodnim resursima, o njihovom čuvanju za budućnost. Također i o učincima industrijalizacije glede zagađenja prirodnog okoliša. (Ivan Pavao II., 1991:čl.26,34) Brigu za okoliš kao zajedničko dobro ne mogu preuzeti mehanizmi tržišta, već je to danas, kao i prije zadaća država (Ivan Pavao II., 1991a:čl. 40). Sadašnja, pak, kriza pokazuje da je industrijalizacijom i nekontroliranim gospodarskim rastom čovjek prirodu koristio prije svega kao izvor resursa bez odgovornosti za znane i moguće posljedice.³

Novi kulturni kontekst postsocijalističkih društava mora se oblikovati u okvirima koje određuju s jedne strane potrebe gospodarskog i ukupnog razvoja, a s druge potrebe usklađivanja s globalno prihvaćenim ekološkim standardima. *Shvaćanje*

² P. Singer zagovara novi vrijednosni sustav, novu etiku kada je riječ o odnosu prema prirodi. "Povijesno načelo pravednosti" (ti si pokvario, ti sada i popravi), Singer zamjenjuje "načelom trenutnog stanja" koje polazi od trenutnog stanja na osnovu kojeg će se postaviti novi standardi koji će važiti za budućnost, a ne za prošlost. No pokazuje se da SAD ne porihvaćaju odgovornost, trguju kvotama emisije plinova u atmosferu, i, općenito, postavljaju pravila koja njima odgovaraju. (Singer, 2005:20-48) Slično razmišlja i Radermacher tvrdeći da je globalnoj ekonomiji potreban razvoj svjetske etike koja se mora graditi na dva cilja: održavanje zdravog okoliša i očuvanje dostojanstva svih ljudi ovog planeta. No, tvrdi, daleko smo još od ovih ciljeva. (Radermacher, 2003:18-19)

³ O krizi u odnosu između čovjeka i okoliša vidjeti u *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, Zagreb, 2005., Kršćanska sadašnjost, str. 330. i dalje.

gospodarskog rasta kao održivog razvoja teorijski je moguće postaviti kao poželjnu koncepciju, no pitanje je da li je u još nedovoljno gospodarski stabilnim društvima takva koncepcija prihvatljiva, pa onda i provediva. Upravo o prihvatljivosti ovakve koncepcije i stavovima o njenim pojedinim sastavnicama (tehnocentričke ili ekocentričke prirode) provedeno je istraživanje stavova mladih u hrvatskom društvu.

II. HIPOTEZE I METODOLOGIJA

Koliko je ekološka svijest implementirana u životu svakodnevice, te može li ona potvrđivati i zaživljenost orijentacije na održivi razvoj – pitanja su koja daju hipotetski okvir i cilj našeg istraživanja. Jesu li Slavonija i Baranja, kao pretežito ruralno područje s velikom tradicijom poljoprivrede, pogodan poligon za istraživanje ove problematike pokušali smo doznati kroz istraživanje stavova mladih Slavonaca i Baranjaca, studenata osječkog sveučilišta.

Polazišne hipoteze:

H1. *U hrvatskom društvu je ekološka svijest više izraz široko prihvaćene fraze, jer se u stvarnosti uglavnom potvrđuje tehnocentrička orijentacija.*

Pod ekološkom sviješću ovdje je mišljen poseban odnos prema prirodnom okolišu čija su obilježja: shvaćanje prirode a ne čovjeka kao najvišeg mjerila vrijednosti života; uvažavanje sporosti i kontinuiteta prirodnih promjena; prevladavanje orijentacije čuvanja prirode u njezinoj bioraznolikosti a ne pustošenja i uništavanja; gospodarenje prirodom kao čuvanje (princip reciprociteta) a ne iskorištavanje (trošenje) prirodnih bogatstava (održivi razvoj); prihvaćanje prirodnog okruženja kao jednakovrijednog u odnosu na tehničko, pa time i ruralnog prostora u odnosu na urbani; priroda je shvaćena kao kuća i dom.

Tehnocentrička je orijentacija prepoznatljiva u shvaćanju razvoja/razvijenosti kroz tehničke pomake, posebice one u industriji i razvoju komunikacije (kako virtualne tako i fizičke).

H2. *Koncepcija održivog razvoja nije dovoljno prisutna u svijesti hrvatskih građana, pa tako niti mladih, iako je njezino značenje jasno i poznato.*

Nedovoljna zastupljenost orijentacije na održivi razvoj globalno je prisutna. U našoj se to sredini također osjeća posebice kada je riječ o bitnim pretpostavkama opstanka. Prioritetne su pretpostavke vezane uz tehnologiju, ne uz prirodne resurse. To se vidi npr. i u očekivanjima razvojnih učinaka izgradnja koridora 5c koji prolazi plodnom ravnicom Slavonije i Baranje, a što se od tih prirodnih datosti ne očekuje.

H3. *No, kod onih ispitanika kod kojih je ova orijentacija prisutna, postoji uvažavanje njezinih različitih dimenzija (prirodne i sociokulturne).*

Za očekivati je ipak da su ispitanici kod kojih je orijentacija na održivi razvoj prisutna svjesni i njezine multidimenzionalnosti tj. povezanosti sociokulturnih i prirodnih sastavnica održivog razvoja.

H4. Slavonija i Baranja se sve manje prepoznaju kao izrazito ruralna regija kojom dominira poljoprivreda, a što joj je davalo obilježje "prirodne sredine".

Ruralnost i poljoprivreda kao ključna obilježja ove regije činili su regiju "prirodnom sredinom" više nego "tehničkom". Međutim, kada se razvoj regije fokusira na nepoljoprivredne djelatnosti i gradski način života kao dominirajući, jasno je da se tradicionalno viđenje Slavonije i Baranje transformiralo u gospodarski neprepoznatljivu regiju. Također se obilježje "prirodnosti" povlači pred naglašavanjem važnosti "tehničke idile".

Navedene hipoteze testirane su na podacima dobivenim upitnikom koji je sadržavao 124 varijable, a obuhvatio je teme poput regionalnog razvoja, sociokulturnih razlika između gradova i sela te socijalno-ekološke teme. Ovdje su korišteni rezultati upravo socijalno-ekološkog dijela upitnika. Korišten je prigodni uzorak studenata (N=276) viših godišta Sveučilišta u Osijeku, a podatci su prikupljeni metodom grupnog anketiranja⁴. Podatci su obrađeni pomoću univarijatne (frekvencije, središnje vrijednosti i varijabilnost) te bivarijatne i multivarijatne statistike (korelacijska i faktorska analiza).

III. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

1. Percepcija održanja zdravog okoliša

Prvi zadatak rada bio je izmjeriti stavove ispitanika spram čimbenika koji pridonose, ili ne pridonose, očuvanju zdravog okoliša, a tom je zadatku posvećeno 20 tvrdnji – varijabli. Za mjerenje je korištena Likertova skala s 5 stupnjeva slaganja (od "uopće se ne slažem" – 1 do "potpuno se slažem" – 5), a tvrdnje su se odnosile na pojedine čimbenike koji pridonose održanju zdravog okoliša. Analiza distribucija odgovora očekivano pokazuje vrlo visoku prihvaćenost tvrdnji koje se tiču važnosti očuvanja prirodnih resursa (vode, tla, zraka, šuma) za održanje zdravog okoliša (T1 do T5). Tvrdnje koje ukazuju na određenu želju za povratkom prirodi (T6, T9 i T10) gotovo su normalno distribuirane (s izuzetkom tvrdnje o nepostojanju industrije koja zagađuje okoliš koja je izrazito asimetrična) s nešto većim brojem odgovora koji ukazuju na neslaganje s tim tvrdnjama. Relativno je slična situacija s tvrdnjama koje se odnose na tehničko raspolaganje okolišem (T15 do T20), iako kod njih postoji veći stupanj neslaganja ispitanika.. Tvrdnje koje smo u daljnjoj analizi povezali s održivim razvojem (T11, T13 i T14) pokazuju veću prihvaćenost od strane ispitanika.

⁴ Radi se o istraživanju provedenom između 8. i 12. siječnja 2007. na višim godištim Ekonomskog, Filozofskog, Poljoprivrednog i Pravnog fakulteta u Osijeku. Uzorak je bio prigodni, a činili su ga studenti zatečeni na fakultetu i to samo oni koji su stalno nastanjeni u Slavoniji i Baranji (sadašnjih 5 županija: Virovitičko-podravska, Požeško-slavonska, Brodsko-posavska, Osječko-baranjska i Vukovarsko-srijemska). Ovdje je korišten samo dio dobivenih podataka.

Tablica 1. Održanje zdravog okoliša - deskriptivna analiza

Tvrdnja	1	2	3	4	5	M	SD
1. Nezagađeno tlo	2,2	0,7	8,7	20,7	67,8	4,51	0,86
2. Čisti zrak	0,0	0,0	0,7	10,9	88,4	4,88	0,35
3. Čiste rijeke i jezera	0,0	0,4	2,9	17,4	79,3	4,76	0,51
4. Pitka voda	0,0	0,0	2,5	6,9	90,6	4,78	0,40
5. Zdrave šume, ptice i divljač	0,4	1,4	10,9	28,6	58,7	4,44	0,77
6. Nepostojanje industrije koja zagađuje okoliš	1,8	5,4	18,5	30,8	43,5	4,09	1,00
7. Dovoljna količina sirovina	6,2	20,3	36,6	24,3	12,7	3,17	1,09
8. Primjena ekološke poljoprivrede	2,5	8,0	25,0	43,1	21,4	3,73	0,97
9. Uvažavanje tradicijskih vrijednosti određenog kraja	11,2	21,7	39,9	18,8	8,3	2,91	1,10
10. Slaba naseljenost određenog kraja	17,0	25,0	37,0	13,8	7,2	2,69	1,13
11. Život u skladu s prirodom	4,7	12,3	27,9	28,6	26,4	3,60	1,14
12. Prirodna izoliranost određenog kraja	16,7	21,4	35,9	15,6	10,5	2,82	1,20
13. Vraćanje prirode onoliko koliko se od nje uzme	2,9	9,8	27,5	31,2	28,6	3,73	1,07
14. Planirana izgradnja naselja	5,4	14,9	33,3	26,8	19,6	3,40	1,12
15. Velika potrošnja energije	34,8	27,2	25,0	8,3	4,7	2,21	1,15
16. Veliki gradovi	49,3	26,8	10,5	6,5	6,9	1,95	1,22
17. Primjena visoke tehnologije	13,0	14,5	32,6	23,2	16,7	3,16	1,24
18. Visoki životni standard	25,0	23,9	31,9	11,6	7,6	2,53	1,20
19. Prilagođavanje života mjerilima visoke tehnologije	19,2	23,2	41,3	10,9	5,4	2,60	1,08
20. Postojanje modernih prometnica	25,0	28,6	29,7	10,5	6,2	2,44	1,15

Na ovih 20 varijabli provedena je faktorska komponentna analiza s GK kriterijem ekstrakcije te varimax rotacijom. S obzirom da 3 varijable nisu ispunjavale princip jednostavne strukture, izbačene su iz analize, a faktorske saturacije preostalih 17 varijabli prikazane su u Tablici 2. Ekstrahirana su 4 faktora koji se odnose na percepciju održanja zdravog okoliša (FZO).

Prvi faktor (FZO1) visoko je saturiran tvrdnjama koje označavaju povjerenje u blagotvorni učinak čovjekovog tehničkog zahvata u okoliš, pa ga stoga možemo nazvati **tehnocentrizam**. *Drugi faktor* (FZO2) nudi prizvuke određenog eko-romantizma, odnosno **povratka prirodi** uz visoko vrednovanje tradicijske kulture. *Treći*

faktor (FZO3) sastoji se od tvrdnji koje naglašavaju važnost čistog zraka, vode, tla i šuma, pa je očito riječ o orijentaciji na **očuvanje prirodnih resursa**. Četvrti faktor (FZO4) saturiran je tvrdnjama koje naglašavaju planiranje čovjekovog zahvata u prirodni svijet pa ga možemo nazvati faktorom **održivog razvoja**.

Tablica 2. Održanje zdravog okoliša - faktorska struktura

Tvrdnja	FZO1	FZO2	FZO3	FZO4
1. Nezagađeno tlo			0,46	
2. Čisti zrak			0,67	
3. Čiste rijeke i jezera			0,79	
4. Pitka voda			0,48	
5. Zdrave šume, ptice i divljač			0,62	
6. Nepostojanje industrije koja zagađuje okoliš		0,52		
7. Uvažavanje tradicijskih vrijednosti određenog kraja		0,51		
9. Slaba naseljenost određenog kraja		0,77		
11. Život u skladu s prirodom				0,63
12. Prirodna izoliranost određenog kraja		0,76		
13. Vraćanje prirode onoliko koliko se od nje uzme				0,65
14. Planirana izgradnja naselja				0,71
15. Velika potrošnja energije	0,76			
16. Veliki gradovi	0,81			
18. Visoki životni standard	0,74			
19. Prilagođavanje života mjerilima visoke tehnologije	0,82			
20. Postojanje modernih prometnica	0,80			

Napomena: Faktori tumače 52,7% varijance.

Faktorski prostor dobiven ovim istraživanjem nije moguće potpuno usporediti s faktorima dobivenim mjerenjem socijalnoekoloških orijentacija budući da se ona zasnivaju na ponešto drukčijem konceptualnom okviru. Naime, hrvatska istraživanja (primjerice Cifrić, 2006; Kufrin, 1996) pokazuju postojanje triju relativno neovisnih socijalnoekoloških orijentacija: ekocentrizma, antropocentrizma i tehnocentrizma. No, prema našem mišljenju, u pozadini primijenjenih instrumenata stoji kombinacija etičkog vrednovanja socijalnog, prirodnog i tehničkog

sustava⁵, s jedne strane, te povjerenje u tehniku odnosnu njezinu mogućnost da rješava konfliktno odnose socijalnog i prirodnog sustava koji proizlaze iz kolonizatorskog zahvata ljudskog društva u odnosu na prirodu. Konceptualni okvir, kao i instrumentarij primijenjen u našem istraživanju, u manjoj je mjeri orijentiran na etički odnos ispitanika prema pojedinim sustavima, a više na stavove ispitanika o važnosti pojedinih dimenzija održavanja zdravog okoliša i rješavanja civilizacijskih problema. Veća podudarnost između faktorske strukture dobivene ovim istraživanjem i struktura iz spomenutih istraživanja postoji tek u faktoru tehnocentrizma koji je u svim istraživanjima konceptualiziran na vrlo sličan način.

S obzirom na distribuciju odgovora ispitanika na pojedine tvrdnje koje čine identificirane faktore, može se reći da su naše prve dvije hipoteze (H1 odnosno H2) opovrgnute.

1.1. Povezanost percepcije održanja zdravog okoliša s motivima zabrinutosti za okoliš, osjećajem pripadanja te demografskim varijablama

U ovom se dijelu istraživanja željelo utvrditi u kojoj je mjeri percepcija održivosti zdravog okoliša povezana s motivima zabrinutosti za okoliš, osjećajima pripadnosti te nekim demografskim varijablama.

Prvo se nastojalo utvrditi u kojoj su mjeri ispitanici zabrinuti zbog onečišćenja okoliša i koji su osnovni motivi za tu zabrinutost. U literaturi, kao i u empirijskim istraživanjima, motivi zabrinutosti za okoliš obično se kategoriziraju u **egoistične, altruistične i biosferične** (Oskamp / Schulz, 2005:450). Egoistična motivacija uključuje brigu za okoliš zbog mogućih negativnih posljedica za kvalitetu vlastitog života (narušavanje vlastitog zdravlja, smanjenje dohotka i sl.), altruistična motivacija uključuje zabrinutost zbog mogućih negativnih posljedica za druge ljude i buduće generacije, dok biosferična motivacija podrazumijeva zabrinutost zbog negativnih posljedica onečišćenja okoliša na biljni i životinjski svijet. Ove motivacijske sklopove ispitivali smo kroz pitanja: "Brine li vas zagađenje okoliša?" odnosno "Zbog čega vas najviše brine zagađenje okoliša?", a distribucija odgovora pokazuje najveću prisutnost altruistične motivacije. Za 69,2% ispitanika ona je primarna, tj. oni su zabrinuti "zbog drugih ljudi i budućih generacija". Zatim slijede biosferična (zabrinutost "zbog biljnog i životinjskog svijeta") i egoistična (zabrinutost "zbog sebe") motivacija (18,5 odnosno 7,6%). Vrlo je zanimljivo da svega 4,7% ispitanika uopće nije zabrinuto zbog zagađenosti okoliša.

Analiza varijance (Tablica 3) pokazala je da se ispitanici koji imaju različite motive za zabrinutost za okoliš razlikuju na skali održivog razvoja. *Post hoc* analiza otkriva da je faktor održivog razvoja izraženije prisutan kod ispitanika koji su zabrinuti za okoliš zbog posljedica njegovog zagađenja na biljke i životinje te buduće generacije

⁵ Antropocentrizam na prvo mjesto stavlja čovjeka i ljudsko društvo i njihovo pravo na korištenje živih i neživih stvari - pravo na zauzimanje pozicije gospodara prirode, dok bi ekocentrizam naglašavao potčinjavanje prirodnim zakonitostima i nepovlašten položaj čovjeka u odnosu na druga bića.

(biosferična i altruistična motivacija), dok je kod ispitanika koji uopće nisu zabrinuti ili su zabrinuti zbog sebe (egoistična motivacija) ova orijentacija manje prisutna. Ovakvi rezultati relativno su slični rezultatima jednog novijeg istraživanja provedenog na sličnoj (studentskoj) populaciji (Cifrić, 2006), pa mogu biti i protumačeni na sličan način. Naime, u spomenutom istraživanju dobivena je pozitivna povezanost između utemeljena života (smisla) u individualnom⁶ i faktora autonomija prirode čiji sadržaj pokriva percepciju o samoregulatornom mehanizmu prirode na čije funkcioniranje čovjek ne može utjecati u značajnijoj mjeri. Očigledno je dakle da individualistički orijentirani pojedinci nešto drastičnije odvajaju sociosferu od ekosfere koja se poima kao prostor "divljine" i nepredvidivosti. U skladu s time, razumljiva je negativna povezanost egoistične zabrinutosti za okoliš (koja neizravo ukazuje na utemeljenje smisla života u individualnom) s faktorom održivog razvoja koji označava mogućnost planskog, harmoničnog odnosa prema okolišu.

Zanimljivo je da faktor povratak prirodi nije povezan s biosferičnom orijentacijom iako bi tako nešto bilo teorijski plauzibilno.

Tablica 3. Povezanost motiva zabrinutosti za okoliš i faktora percepcije održanja zdravog okoliša

	Tehno-centrizam	Povratak prirodi	Očuvanje prirodnih resursa	Održivi razvoj
Zbog sebe	F=1,45	F=1,91	F=0,42	F=4,96*
Zbog budućih generacija				
Zbog biljaka i životinja				

* $P < 0,01$

Nakon utvrđivanja korelacije između motiva zabrinutosti za okoliš i percepcije održivosti zdravog okoliša, željelo se istražiti u kojoj je mjeri ta percepcija povezana s različitim oblicima pripadanja. Ispitanicima je ponuđeno da na skali od 1 („uopće mi nije važno“) do 5 („veoma mi je važno“) procijene važnost koju za njih ima pripadanje svijetu mladih, bogu, naciji, prirodi i globalnom svijetu. Vidljivo je da je najjače izražen osjećaj pripadnja svijetu mladih te bogu i naciji, dok je osjećaj pripadanja prirodi i globalnom svijetu nešto manje izražen (Tablica 4).

Daljnja analiza pokazuje da su drugi i četvrti faktor (povratak prirodi i održivi razvoj) statistički značajno povezani sa sviješću o pripadnosti prirodi ($r=0,15$ odnosno $0,30$, $p < 0,05$), dok ostali faktori nisu statistički značajno povezani s važnošću koju ispitanici pridaju pojedinim vrstama pripadanja.

⁶ Što je u instrumentu pokrivala tvrdnja „smisao života je u ispunjavanju želja, a ne u brizi za druge ljude“ i druge slične tvrdnje.

Tablica 4. Važnost pojedinih vrsta pripadanja

Osjećaj pripadanja	M	SD
Svijetu mladih	4,20	,883
Bogu	3,70	1,245
Naciji	3,65	1,056
Prirodi	3,34	1,034
Globalnom svijetu	3,20	,971

Treba napomenuti i da se spol ispitanika kao ni varijabla urbanosti dosadašnjeg mjesta življenja⁷ nisu pokazali statistički značajno povezani s detektiranim percepcijama održivosti zdravog okoliša. U drugom je slučaju, teorijski gledano, moguće zamisliti povezanost u oba smjera. S jedne strane, stanovnici ruralnih sredina trebali bi biti ekološki senzibilizirani zbog povezanosti prirode i ruralne svakodnevnice; no, s druge strane, veća prisutnost ekoloških problema u urbanijim sredinama mogla bi djelovati na ekološke orijentacije, veću zabrinutost za stanje okoliša i nepovjerenje u tehnicističko poboljšanje njegovog stanja. Mala veličina slavonskih gradova, kao i relativna industrijska nerazvijenost tj. očuvanost okoliša, vjerojatno su objašnjenje ovdje dobivenih rezultata⁸.

2. Uvjeti opstanka civilizacije

Instrument u kojemu su navedeni "uvjeti opstanka civilizacije" ima određene konceptualne sličnosti s prethodnim instrumentom, a imao je nekoliko osnovnih zadataka. Prvi je bio izmjeriti u kojoj mjeri ispitanici pitanje zdravog okoliša kao i pojedinačna ekološka pitanja smatraju važnim za opstanak suvremene civilizacije. Drugi se odnosio na zastupljenost koncepcije održivog razvoja kao važnog pitanja u ovom kontekstu, a treći na ustanovljavanje u kojoj mjeri ispitanici sociokulturne uvjete opstanka civilizacije smatraju važnim i istaknutim te drže li se oni sastavnim dijelom koncepcije održivog razvoja.

U ovom dijelu upitnika ispitanicima je ponuđeno 15 tvrdnji, a mjerenje je izvršeno Likertovom skalom s 5 stupnjeva slaganja (od "uopće se ne slažem" do "potpuno se slažem"). Deskriptivna analiza (analiza frekvencija, centralne tendencije i varijabilnosti) prikazana u Tablici 5. pokazuje visoku prihvaćenost tvrdnji o ekološkim pretpostavkama opstanka civilizacije (T1 do T4), a visoka je i prihvaćenost tvrdnji o sociokulturnim uvjetima njenog opstanka (T11 do T15), te tvrdnji koje u svojoj osnovi imaju

⁷ Mjerenog kroz urbanost mjesta u kojem je ispitanik proveo najveći dio života.

⁸ Iako se tip naselja nije pokazao prediktivnim u odnosu na skalu biocentrizma ni u ranije spomenutom istraživanju rađenom na studentima Sveučilišta u Zagrebu (Cifić, 2006:71). Stoga ovaj nalaz možda i nije slavonska specifičnost.

kombinaciju ekoloških i sociokulturnih uvjeta (T5, T7, T9 i T10). Značajno su manje kao važni faktori opstanka civilizacije prihvaćeni važnost primjene genetski modificirane hrane i razvoj tehnologije (T6 i T8).

Ovakva distribucija odgovora *dodatno opovrgava naše prve dvije hipoteze (H1 tj. H2).*

Tablica 5. Uvjeti opstanka civilizacije - Deskriptivna analiza

Tvrdnja	1	2	3	4	5	M	SD
1. Dovoljna količina prirodne hrane	0,4	1,4	10,5	27,2	60,5	4,46	,769
2. Dovoljno energenata	0,0	1,4	6,9	23,9	67,8	4,58	,686
3. Dovoljno sirovina	0,7	2,5	21,7	35,5	39,5	4,11	,878
4. Zdrav okoliš	0,0	0,7	1,1	15,6	82,6	4,80	,475
5. Alternativni izvori energije	0,0	1,1	5,4	22,8	70,7	4,63	,639
6. Primjena GMO-a	41,7	26,4	22,5	7,2	2,2	2,02	1,063
7. Bioraznolikost	0,4	2,5	13,4	35,5	48,2	4,29	,819
8. Razvoj tehnologije	3,3	8,3	37,0	30,8	20,7	3,57	1,012
9. Uvažavanje prirodnih uvjeta života	0,4	1,8	18,1	41,3	38,4	4,16	,805
10. Primjerena gustoća naseljenosti	0,7	3,3	19,6	42,8	33,7	4,05	,853
11. Smanjenje soc. razlika	0,7	1,4	9,4	25,0	63,4	4,49	,784
12. Rješavanje problema gladi	0,0	0,7	5,1	14,1	80,1	4,74	,584
13. Rješavanje problema bolesti	0,4	0,0	3,3	13,8	82,6	4,78	,529
14. Smanjivanje sukoba kultura	0,7	1,4	9,1	27,5	61,2	4,47	,779
15. Zaštita dostojanstva svakog čovjeka	0,0	0,0	3,3	13,8	83,0	4,80	,477

Nakon deskriptivne provedena je i faktorska analiza pod komponentim modelom, s GK kriterijem ekstrakcije faktora i varimax rotacijom. Ekstrahirana su 4 faktora. *Prvi faktor (FOC1)* visoko je saturiran tvrdnjama koje naznačavaju **sociokulturne preduvjete opstanka civilizacije**. *Drugi faktor (FOC2)* naglašava dovoljnu količinu **prirodnih resursa** za opstanak civilizacije. *Treći faktor (FOC3)* analogno faktoru dobivenom u analizi općenitih ekoloških orijentacija možemo nazvati **faktorom održivog razvoja**, dok posljednji faktor (FOC4), budući da je visoko saturiran tvrdnjama o poželjnosti primjene GMO-a i važnosti razvoja tehnologije za opstanak civilizacije, možemo nazvati **tehnocentrizmom**.

Tablica 6. Uvjeti opstanka civilizacije - faktorska struktura

Tvrđnja	FOC1	FOC2	FOC3	FOC4
1. Dovoljna količina prirodne hrane		0,79		
2. Dovoljno energenata		0,84		
3. Dovoljno sirovina		0,74		
4. Zdrav okoliš		0,63		
5. Alternativni izvori energije			0,58	
6. Primjena GMO-a				0,77
7. Bioraznolikost			0,51	
8. Razvoj tehnologije				0,70
9. Uvažavanje prirodnih uvjeta života			0,70	
10. Primjerena gustoća naseljenosti			0,70	
11. Smanjenje soc. razlika	0,66			
12. Rješavanje problema gladi	0,75			
13. Rješavanje problema bolesti	0,74			
14. Smanjivanje sukoba kultura	0,76			
15. Zaštita dostojanstva svakog čovjeka	0,60			

Napomena: Faktori tumače 55,7% varijance.

S obzirom da se željelo provjeriti u kojoj su mjeri pojedini faktori povezani (poglavito održivi razvoj i sociokulturni preduvjeti opstanka civilizacije) provedena je faktorska analiza s oblimin rotacijom. Korelacije između faktora navedene su u sljedećoj tablici.

Tablica 7. Uvjeti opstanka civilizacije - korelacije između faktora

Uvjeti	Sociokulturni uvjeti	Prirodni resursi	Održivi razvoj	Tehnocentrizam
Sociokulturni uvjeti	1,000	0,307*	0,270*	-0,110
Prirodni resursi	0,307*	1,000	0,219*	0,029
Održivi razvoj	0,270*	0,219*	1,000	-0,005
Tehnocentrizam	-0,110	0,029	-0,005	1,000

* $P < 0,01$

Vidljivo je da postoje statistički značajne korelacije između nekoliko faktora, između ostalih i između sociokulturnih uvjeta opstanka civilizacije i održivog razvoja. Može se reći da ispitanici, u određenoj mjeri, održivi razvoj percipiraju kao nešto širi i višedimenzionalan koncept, što djelomično potvrđuje našu treću hipotezu (H3).

2.1. Povezanost faktora opstanka civilizacije s vrstama pripadanja, motivima zabrinutosti za okoliš i demografskim varijablama

Kako je ranije objašnjeno, upitnikom su se mjerili i različiti motivi zabrinutosti za okoliš (što je naprijed pokazano), a ovdje se pokušala utvrditi povezanost između tih motiva i pojedinih faktora ekstrahiranim na česticama koje su se odnosile na uvjete opstanka civilizacije (FOC1 do FOC4). Na razini $p < 0,05$ utvrđena je statistički značajna povezanost samo s faktorom održivog razvoja (Tablica 8).

Tablica 8. Povezanost motiva zabrinutosti za okoliš i pojedinih faktora (FOC 1,2,3,4)

Zabrinutost ...	Sociokulturni uvjeti	Prirodni resursi	Održivi razvoj	Tehnocentrizam
Zbog sebe	F=1,16	F=2,24	F=3,24*	F=2,33
Zbog budućih generacija				
Zbog biljaka i životinja				
Nisam zabrinut/a				

* $P < 0,05$

Kao i kod faktora utvrđenog skalom percepcije održanja zdravog okoliša, faktor održivog razvoja izraženije je prisutan kod ispitanika koji su zabrinuti za okoliš zbog posljedica njegovog zagađenja na biljke i životinje te buduće generacije (biosferična i altruistična motivacija), dok je kod ispitanika koji uopće nisu zabrinuti ili su zabrinuti zbog sebe (egoistična motivacija) ova orijentacija manje prisutna.

Zanimljive su i statistički značajne, iako ne previše velike, povezanosti između percepcije različitih oblika pripadnosti (prirodi, bogu, naciji, globalnom svijetu, svijetu mladih) i faktora opstanka civilizacije. Najveća korelacija pronađena je između jačine pripadnosti bogu i faktora sociokulturnog opstanka civilizacije. Moguće je da religijska socijalizacija potiče na "dubinsko" shvaćanje postojećih civilizacijskih problema. Nisu iznenađujuće i povezanosti između pripadnosti prirodi i faktora održivog razvoja tj. pripadnosti globalnom svijetu i naglašavanja sociokulturnih pretpostavki opstanka civilizacije. Povezanost između pripadanja svijetu mladih i faktora očuvanja resursa kao i pripadnosti naciji i svih faktora osim tehnocentrizma teorijski je teže protumačiti.

Tablica 9. Povezanost osjećaja pripadanja s faktorima uvjeta opstanka civilizacije

	Pripadnost prirodi	Pripadnost globalnom svijetu	Pripadnost bogu	Pripadnost naciji	Pripadnost svijetu mladih
Sociokulturni uvjeti	0,11	0,14*	0,31**	0,14*	0,07
Održivi razvoj	0,22**	0,04	0,06	0,15*	- 0,01
Prirodni resursi	0,08	0,09	0,09	0,14*	0,26**
Tehnocentrizam	- 0,05	0,10	- 0,04	- 0,05	0,10

* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$

Pokazuje se da ženski ispitanici imaju više rezultate na faktorima sociokulturnih uvjeta opstanka civilizacije te na faktoru prirodnih resursa, dok muški ispitanici više vjeruju u tehnocentričko rješenje suvremenih civilizacijskih problema (Tablica 10). Ovakav nalaz ukazuje na uobičajeno identificiranje područja tehnike kao muškog područja tj. na veću senzibiliziranost žena u odnosu na suvremene socijalno-ekološke probleme.

Tablica 10. Povezanost spola s nekim faktorima uvjeta opstanka civilizacije

	Sociokulturni preduvjeti	Prirodni resursi	Tehnocentrizam
Spol (ženski-muški)	t=2,10*	t=3,73**	t= -2,29*

3. Održivi razvoj u slavonsko-baranjskom kontekstu

U ovom dijelu istraživanja željelo se provjeriti u kojoj su mjeri ispitanici upoznati sa sadržajem pojma održivog razvoja te u kojoj je mjeri Slavonija i Baranja, u svijesti ispitanika, izgubila obilježje regije kojom dominira ruralnost i poljoprivreda tj. povezanost s prirodom. Imajući u vidu taj cilj, od ispitanika se tražila procjena značenja pojma "održivi razvoj", kao i procjena stanja okoliša u Slavoniji i Baranji, odnosno iskazivanje vlastite preferencije u pogledu gospodarske djelatnosti i vrste naselja koji bi trebala biti nositelji razvoja ove regije.

3.1. Značenje pojma održivog razvoja u svijesti ispitanika

Dobiveni podaci iz istraživanja pokazuju da većina ispitanika pojam održivog razvoja ne shvaća na pravi način. Naime, značenje tog pojma, iako i samo mnogostruko i ne uvijek potpuno jasno, najbliže je pokriveno tvrdnjom o odgovornom trošenju prirodnih resursa, što je prepoznalo svega oko 44% ispitanika (održivi razvoj kao "odgovorno trošenje prirodnih resursa"). Oko 17% ispitanika pod održivim

razvojem podrazumijeva održanje i razvoj standarda ili gospodarstva ("održanje i razvoj životnog standarda u društvu") dok za oko 34% ispitanika "razvoj i unapređenje ukupnog gospodarstva" predstavlja "održivi razvoj". Na kraju, oko 5% ispitanika zaokružilo je tvrdnju o održivom razvoju kao "razvoju privredne grane bitne za neki kraj". Moglo bi se reći da ispitanici ne shvaćaju deklarativno značenje sâmog izraza "održivi razvoj", iako je ta vrsta orijentacije, kako smo ranije vidjeli, zastupljena u relativno velikom omjeru. Stoga se može reći da i *ovaj nalaz još jednom opovrgava drugu hipotezu (H2), točnije njezin drugi dio.*

3.2. Stanje okoliša u Slavoniji i Baranji

Kada se neki kraj opisuje kao kraj sačuvane prirode, najčešće se to povezuje sa slabom industrijalizacijom. No sve je teže, unatoč tome zaštititi prirodu nekog kraja od utjecaja zagađenja i devastacije koji dolaze izvana. Tako i ispitanici, Slavonci i Baranjski, prepoznaju stanje prirodnog okoliša u svojoj regiji: oko 85,1% ispitanika okoliš u Slavoniji i Baranji smatra uglavnom sačuvanim, dok nešto više od 10% ispitanika okoliš smatra uglavnom (9,4%) ili potpuno uništenim (0,7%). Mali je broj onih koji okoliš smatraju potpuno sačuvanim (1,4%), a što je vjerojatno rezultat opće civilizacijske zabrinutosti za stanje okoliša i prisutnosti ekološkog diskursa u javnim raspravama. Nije utvrđena statistički značajna povezanost između procjene stanja okoliša s jedne strane, te spola, mjesta dosadašnjeg življenja i rezultata na skalama percepcije održanja okoliša i uvjeta opstanka civilizacije, s druge strane.

3.3. Nositelji razvoja regije

U ovom dijelu upitnika ispitanicima je ponuđeno 6 vrsta gospodarskih djelatnosti te se od njih zatražilo da ih rangiraju s obzirom na njihovu važnost za razvoj Slavonije i Baranje (rang 1 za najvažniju, rang 6 za najmanje važnu djelatnost). Vidljivo je da je poljoprivreda prema ispitanicima još uvijek najjači razvojni adut slavonsko-baranjske regije, a sve kategorije ispitanika prilično su homogene u ovom pogledu (Tablica 11).

Tablica 11. Gospodarska djelatnost koja bi trebala biti nositelj razvoja regije

Nositelji razvoja	M (prosječni rang)	SD
1. Poljoprivreda	2,29	1,473
2. Stvaranje i prodaja znanja	3,11	1,538
3. Turizam	3,17	1,616
4. Industrija	3,32	1,710
5. Trgovina	4,42	1,328
6. Tranzitni promet	4,71	1,269

Prethodni nalaz koji upućuje na visoko vrednovanje poljoprivrede kao nositelja razvoja slavonsko-baranjske regije potvrđuje se i u činjenici da ispitanici pridaju podjednaku važnost i selima i gradovima kada je u pitanju razvoj Slavonije i Baranje. Na pitanje "Koji tip naselja, selo ili grad, treba biti nositelj razvoja regije?" 93,8% ispitanika odgovara "i selo i grad" (2,9 % ih se opredjeljuje za "isključivo selo", a 3,3% za "isključivo grad"). Sve kategorije ispitanika također su homogene u ovoj procjeni.

Imajući u vidu percepciju očuvanosti okoliša u Slavoniji i Baranji, visoko rangiranje poljoprivrede kao gospodarske djelatnosti koja bi trebala biti nositelj razvoja ove regije te podjednaku valorizaciju i sela i gradova kao tipova naselja o kojima ovisi spomenuti razvoj, može se reći da je *četvrta hipoteza opovrgnuta tj. da Slavonija i Baranja u očima studenata koji su sudjelovali u ovom istraživanju još uvijek nosi obilježje ruralne regije okrenute poljoprivredi i prirodi.*

4. ZAKLJUČAK

Osnovni je cilj rada bio utvrditi postoji li kod ispitanika tehnocentrički odnos prema krizi okoliša i civilizacijskoj krizi ili je taj odnos usmjeren više k održivom razvoju i sociokulturnoj uvjetovanosti i jedne i druge krize. S tim ciljem postavljene su četiri osnovne hipoteze. Prva hipoteza predviđala je znatniju zastupljenost tehnocentrične orijentacije, imajući u vidu deruralizaciju Slavonije i Baranje tj. gubljenje tradicionalnog, ekocentričnog odnosa prema okolišu. Druga hipoteza pretpostavlja nedovoljnu zastupljenost koncepcije održivog razvoja, u ovom slučaju među mladima. Oba primijenjena mjerna instrumenta, kojima su se mjerili stavovi o uvjetima održavanja zdravog okoliša i uvjetima opstanka civilizacije (Tablice 1, 2, 5 i 6), ukazuju na relativnu rijetku zastupljenost tehnocentričke orijentacije odnosno na veću prisutnost orijentacije na održivi razvoj, pa se može reći da su prve dvije hipoteze (H1 i H2) opovrgnute.

Druga hipoteza također je predviđala upoznatost sa sadržajem pojma održivog razvoja, ali i njegovu relativno rijetku zastupljenost na razini stavovske strukture ispitanika. Upotrijebljene skale također opovrgavaju ovu hipotezu (Tablice 1, 2, 5 i 6). Naime, dobrom dijelu ispitanika sam pojam održivog razvoja nije potpuno jasan, ali je on itekako prisutan u njihovim stavovima.

Trećom hipotezom (H3) predviđelo se shvaćanje multidimenzionalnosti pojma održivog razvoja tj. uvažavanje njegovih prirodnih i sociokulturnih pretpostavki. S obzirom na podatke iz Tablice 7, može se reći da je ova hipoteza djelomično potvrđena.

Kroz četvrtu hipotezu (H4) pokušalo se utvrditi je li Slavonija i Baranja u svijesti njenih mladih ljudi izgubila obilježje regije čija su svakodnevnica i gospodarski razvoj povezani sa selom, prirodom i poljoprivredom. Budući da većina ispitanika smatra da je okoliš u ovoj regiji očuvan, da poljoprivredu drži glavnim razvojnim

adutom ove regije te da podjednako valorizira i selo i grad kao čimbenike razvoja, može se reći da je i ova hipoteza opovrgnuta (što potvrđuju nalazi navedeni u tekstu i Tablica 11).

Iz pokazanog možemo zaključiti kako su na istraživanom uzorku ekološka svijest i orijentacija na održivi razvoj ispred tehnocentričke orijentacije, premda je shvaćanje značenja održivog razvoja upitno. Također se pokazalo da se razvoj ekološke svijesti događa u sociokulturnom kontekstu. Kada je taj razvoj nedostatan, otvara se pitanje "sposobnosti za budućnost" cijelog društva.

LITERATURA

- Altner, Günter (1996.) Koncept održivosti između zahtjeva i stvarnosti – s posebnim osvrtom na kulturne, tehnološkopolitičke i društvene probleme, Zagreb, **Socijalna ekologija**, Vol. 5(1996.), No. 3, str. 295-310.
- Cifrić, Ivan (2002.) **Okoliš i održivi razvoj**, Zagreb, Hrvatsko sociološko društvo.
- Cifrić, Ivan (2006) Odnos prema životu. Kontekst biocentričke orijentacije. Zagreb, **Socijalna ekologija**, Vol. 15(2006.), No. 1-2, str. 43-79.
- Haan, Gerhard de (1995.) Sustainable Development – opažanja s antropološkog motrišta, Zagreb, **Socijalna ekologija**, Vol. 4(1995.), No. 4, str. 287-300.
- Ivan Pavao II. (1991.) Sollicitudo rei socialis. U: **Sto godina katoličkog socijalnog nauka**, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, str. 573-624.
- Ivan Pavao II. (1991.a) **Centesimus annus**, Zagreb, Kršćanska sadašnjost.
- Kompendij socijalnog nauka Crkve**, Zagreb, 2005., Kršćanska sadašnjost.
- Kufirin, Krešimir (1996) Ekološki stavovi i spremnost za ekološki angažman, Zagreb, **Socijalna ekologija**, Vol. 5 (1996.), No. 1, str. 1-20
- Oskamp, S. / Schulz, P.W. (2005). **Attitudes and Opinions**. London: Lawrence Erlbaum Associates
- Pavao VI. (1991.) Populorum progressio. U: **Sto godina katoličkog socijalnog nauka**, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, str.314-349.
- Radermacher, Franz Josef (2003.) **Ravnoteža ili razaranje, Eko-socijalno-tržišno gospodarstvo kao ključ svjetskog održivog razvoja**, Zagreb, Intercon – NZ Globus.
- Rifkin, Jeremy (2006.) **Europski san, Kako europska vizija budućnosti polako zasjenjuje američki san**, Zagreb, Školska knjiga.
- Singer, Peter (2005.) **Jedan svijet, etika globalizacije**, Zagreb, Ibis grafika.

ENVIRONMENTAL ORIENTATION OF THE YOUTH: BETWEEN SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND TEHNOCENTRISM

Antun Šundalić and Željko Pavić
Faculty of Economics Osijek

Summary

This paper is based on the results of a empirical research that has been carried out at four faculties of University of Osijek, on the occasional sample of 276 students. The basic aim of the research was to establish the structure of respondents' views on preserving a healthy environment and on the survival of civilization in the context of ecological crisis. In order to establish whether the respondents perceive the ecological crisis and the crisis of civilization in a technocentric way or they connect them with the concept of sustainable development, four hypotheses were put forward. The statistical analysis suggests that technocentric orientation is relatively rare i.e. that the orientation on sustainable development is much more often present in the respondents' attitudes. The research also showed that the respondents who are oriented towards sustainable development largely acknowledge its multidimensionality i.e. its socio-cultural as well as ecological components, and that Slavonia and Baranja is still a region where everyday life and economic development are connected with rural communities, nature and agriculture.

Key words: ecological crisis, environmental attitudes, technocentrism, Slavonia and Baranja, sustainable development

DAS UMWELTBEWUSSTSEIN JUNGER MENSCHEN: ZWISCHEN NACHHALTIGER ENTWICKLUNG UND TECHNOZENTRISMUS

Antun Šundalić und Željko Pavić
Wirtschaftswissenschaftliche Fakultät Osijek

Zusammenfassung

Die vorliegende Arbeit beruht auf Ergebnissen der empirischen Untersuchung, durchgeführt nach der Methode der Gruppenumfrage am adäquaten Muster (N=276) von Studenten an vier Fakultäten der Universität in Osijek. Das Grundziel der Untersuchung war die Feststellung der Struktur von Stellungnahmen junger Befragten zu den Fragen der Erhaltung einer gesunden Umwelt und des Überlebens der Zivilisation im Kontext der Umweltkrise. Um festzustellen, ob die Befragten sich zur Umwelt- und Zivilisationskrise technozentristisch verhalten, oder ob ihr Verhältnis eher zu einer nachhaltigen Entwicklung und der soziokulturellen Bedingtheit beider Krisen orientiert ist, wurden vier Hypothesen aufgestellt. Ihre Prüfung mit Hilfe einer statistischen Analyse hat darauf hingewiesen, dass eine technozentristische Orientierung relativ selten vorkommt, bzw. dass eine Orientierung auf die nachhaltige Entwicklung im höheren Ausmaß vertreten wird. Die Untersuchung hat gezeigt, dass die Befragten, die auf eine nachhaltige Entwicklung orientiert sind, sich auch ziemlich gut ihrer Multidimensionalität d.h. der Verbindung von soziokulturellen und natürlichen Komponenten der nachhaltigen Entwicklung bewusst sind, und dass Slawonien und Baranja in den Augen junger Leute, die sie bewohnen, nicht die Merkmale einer Region verloren hat, deren Alltag und wirtschaftliche Entwicklung mit dem Dorf, der Natur und der Landwirtschaft eng verbunden sind.

Schlüsselwörter: Umweltkrise, ökologische Stellungnahmen, nachhaltige Entwicklung, Slawonien und Baranja, Technozentrismus